

Over het belang van een betrokken middenklasse

Column ter gelegenheid van de presentatie van Krijn van Beek en Macel Ham (red.), *Gaat de elite ons redden? De nieuwe rol van de bovenlaag in onze samenleving*, Jaarboek TSS, Van Gennep, Amsterdam 2007.

De Balie, 6 februari 2008.

Margo Trappenburg.

Beste auteurs van de bundel, geachte dames en heren,

Sinds september 2000 werk ik – met veel genoeg – aan de Universiteit van Utrecht. Maar ik ben opgeleid en gepromoveerd aan de vakgroep politieke wetenschap van de Universiteit van Leiden en ik ben daar – zou je kunnen zeggen – republikeins opgevoed.

Republikeins betekende in Leiden niet dat we anti-koningshuis waren. Dat waren we natuurlijk wel, maar dat was een punt van ondergeschikt belang.

Republikeins stond ook niet voor de partij van Eisenhower, Nixon, Bush, John McCain en Rudy Giuliani.

Republicanisme was een politiek-filosofische stroming die terugging tot Aristoteles, Machiavelli, Rousseau en Hannah Arendt.

Van het klassieke en het moderne republicanisme leerden wij over het belang van burgerschap. Burger zijn in de Aristotelische zin van het woord betekende afwisselend regeren en geregeerd worden en je moest allebei die dingen kunnen.¹

Heel arme mensen zijn vaak niet in staat tot besturen; zij zijn te zeer bezig met overleven om verantwoordelijkheid te kunnen nemen voor het publieke belang. Zij zijn jaloers op de bezittingen van hun rijkere medeburgers en ze zijn relatief vaak geneigd tot onverantwoordelijk gedrag en criminaliteit.

Heel rijke mensen, zo lazten we bij Aristoteles, waren niet goed in geregeerd worden; die waren van kindsbeen af verwend en verpest, die

wisten niet wat gehoorzaamheid was, want zij hadden zich altijd boven anderen verheven gevoeld.

Volgens Aristoteles moesten we het hebben van middenklasse burgers. Die zijn in staat tijdelijk te besturen en daarna die functie weer over te dragen aan medeburgers.²

Begin 21ste eeuw gaat deze republikeinse waarheid nog veel sterker op dan in de tijd van Aristoteles. Onze rijke bovenlaag en onze laag opgeleide, grotendeels allochtone onderklasse lijken meer op elkaar dan je zou denken. De extreem rijke bovenlaag bestaat uit topmanagers uit het bedrijfsleven, die opereren op een internationale markt. Als het zo uitkomt verkopen zij hun bedrijf, ze laten het fuseren met en overnemen door buitenlandse bedrijven, of ze knippen het op in holdings en concerns. Ze geven niet om sentimentele banden tussen hun bank, hun multinational en de Nederlandse staat, zo lezen we in de bijdrage van Meindert Fennema en Eelke Heemskerk. De hoeveelheid geld die CEO's in het moderne bedrijfsleven opstrijken staat in geen enkele verhouding meer tot welke prestatie die wie dan ook ooit zou kunnen leveren, leren we uit de bijdrage van Ewald Engelen; en het lijkt dan ook geen wonder dat deze extreem rijken zich alleen nog maar spiegelen aan elkaar en geen flauw benul meer hebben hoe de gewone mens leeft. Deze mensen weten niet wat het is en hoe het voelt om bestuurd te worden.

De extreem rijke bovenlaag vinden we ook in Brussel, in de top van de Europese Unie, of in de hogere regionen van de Verenigde Naties, waar ze opereren in een kosmopolitische omgeving, waar iedereen vier, vijf talen spreekt, waar men bij voorkeur trouwt met partners uit een ander land, en waar men gelooft in internationale samenwerking, mondiale rechtvaardigheid en Europese idealen. Het is de wereld van mensen als Eveline Herfkens en Mabel Wisse Smit. Ook deze elite is 'footloose', die kan zich niet goed meer indenken hoe verbonden je kunt zijn met je eigen land, je eigen taal, je eigen cultuur, je eigen verzorgingsstaat, je eigen kleine hoekje in de wereld. De hedendaagse elite is losgeslagen, ontworteld en onthecht, schrijft Ringo Ossewaarde in het jaarboek.

Onze allochtone onderklasse bestaat voor een groot deel uit immigranten en hun nakomelingen. Zij lijken, net als onze grootverdieners,

weinig op te hebben met de Nederlandse cultuur, de Nederlandse taal en de Nederlandse staat. Velen van hen trouwen met partners uit het land van herkomst van hun ouders en grootouders, ze klampen zich vast aan hun geloof, ze hechten vooral aan de culturele gewoonten die ze van huis uit hebben meegekregen, ze hebben meer met de ramadan en het offerfeest dan met hun verjaardag of Sinterklaasavond, en ze laten zich begraven in Turkije of Marokko. Als we met 'ons' verwijzen naar de Nederlandse politieke gemeenschap en de Nederlandse verzorgingsstaat, dan lijkt het onwaarschijnlijk dat ons heil zou komen van de onderklasse.

Gaat de elite ons redden?, vraagt de redactie van het *TSS jaarboek* zich af. Nee dus, luidt mijn antwoord en eigenlijk is dat ook wat de auteurs van het Jaarboek concluderen, hoewel ze het niet allemaal met zoveel woorden zeggen. Ali de Regt beschrijft hoe de elite zich kan onttrekken aan publieke voorzieningen. Voor Gerlach Cerfontaine, Rijkman Groenink en prinses Laurentien is het niet erg als het Nederlandse onderwijs te wensen overlaat. Als hun kinderen niets opsteken op een gewone school, dan gaan zij niet proberen om het onderwijs aan de betreffende school te verbeteren, nee, dan sturen zij hun zoons en dochters naar een particuliere school, waar ze alsnog worden bijgespijkerd voor heel veel geld, in kleine klasjes met intensieve begeleiding.

De elite hoeft zich niet te interesseren voor de publieke zaak, want zij heeft die publieke zaak niet nodig. Hun kinderen hoeven niet naar onze kinderdagverblijven en naar de gewone naschoolse opvang, want zij huren een of twee gediplomeerde nanny's voor hun kroost. Ze hoeven niet te tobben over de kwaliteit van Nederlandse verpleeghuizen, want hun ouders kunnen hun laatste dagen slijten in hele luxe particuliere verpleeg- of verzorgingshuizen, waar eten *à la carte* wordt geserveerd van gouden borden. Ze hoeven niet in de bus. Ze kennen de frustratie niet als de NS de aansluitende trein voor je neus laat weggrijden, omdat ons spoorbedrijf niet wordt afgerekend op het aantal blije reizigers, maar op het aantal op tijd vertrokken treinen.

Een enkele topondernemer zal misschien voor de grap eens een tijdje minister willen worden, zoals Herman Heinsbroek in Balkenende I. Andere nieuwe rijken laten zich door het kabinet benoemen tot gezanten in de

zorgsector; die kijken daar een tijdje rond met ogen op schoteltjes en concluderen vervolgens dat het ziekenhuis veel zou kunnen leren van de wijze waarop de post wordt rondgebracht en dat de zorgsector zo snel mogelijk moet worden aangesloten op een hoogwaardig netwerk van glasvezelkabel.

Weer andere nieuwe rijken zullen wellicht bereid zijn om hun oude middelbare school met een bezoekje te vereren, als *homecoming* alumni, naar Amerikaans voorbeeld, zoals beschreven in het hoofdstuk van Heleen Terwijn. Heel misschien zijn er zelfs topondernemers of managers die bereid zijn tijd te spenderen aan mentorbegeleiding van een risicjongere, omdat dit ook voor henzelf heel verrijkend kan zijn en zij zo kennis kunnen maken met een heel andere wereld (lees de mooie bijdrage van Vasco Lub en Mathijs Uyterlinde er maar op na).

Het is leuk als leden van de elite af en toe zoiets doen, maar het wordt nooit serieus. Serieus is het pas als je je druk maakt om de toestand van het land omdat jouw welzijn in hoge mate samenhangt met het welzijn van het land, met de sociale cohesie in het land, met de kwaliteit van de publieke voorzieningen. Serieus is het pas voor burgers uit de middenklasse, want voor hen gaat dat allemaal op.

Gymnasiumleraren die zich bekommeren om de toegankelijkheid van het onderwijs en die zich willen inspannen om hun school ook open te stellen voor allochtone kinderen, zijn geen leden van de intellectuele elite, zoals het jaarboek ons wil doen geloven. Het zijn middenklasse burgers die zich schuldig voelen vanwege de segregatie in dit land, hun land, ons land. Voor een psychologe die een weekendschool opricht, omdat zij zich zorgen maakt over het gebrekkige toekomstperspectief van kansarme jongeren geldt hetzelfde.

We leven in een land met een iets te grote onderklasse met alle daarbij horende problemen: schooluitval, ressentiment, werkloosheid, criminaliteit en fatalisme.

Aan de andere kant van het spectrum hebben we een kleine bovenlaag van onthechte burgers, die het land, de verzorgingsstaat, de taal, de cultuur en de publieke voorzieningen niet nodig hebben.

Daar tussenin bevindt zich een hele grote middenklasse, die het land graag zo wil houden als het is, en misschien zelfs nog wat wil verbeteren. Het is zaak dat de beter betaalde leden van deze betrokken middenklasse zichzelf en elkaar niet gaan wijsmaken dat zij eigenlijk tot de elite behoren. Dat is een zorgelijke trend die we op veel vlakken zien opduiken.

Ali de Regt schrijft in het jaarboek dat ook middenklasse burgers die niet idioot veel verdienen, hun kinderen naar een particuliere school sturen. Mariëlle Rompa, scheidend voorzitter van Actiz, de branche organisatie voor ondernemers in de verpleging, verzorging en de thuiszorg, liet gisteren in *de Volkskrant* weten dat we ons moeten voorbereiden op een tweedeling in de zorg. De hoger opgeleide babyboomer wil echt niet meer in een gewoon verpleeg- of verzorgingshuis, samen met de allochtone oudere die alleen AOW heeft, aldus Rompa en zij voegt daaraan toe: “Dat is wennen als je gewoon bent te denken in termen van solidariteit en betaalbaarheid.”³

Mensen als Rompa bombarderen de middenklasse burger tot lid van een elite die goed voor zichzelf mag zorgen. En vervolgens zullen dan Krijn van Beek en Marcel Ham een moreel appèl doen op die nieuwe elite, dat ze niet alleen aan zichzelf moeten denken, maar daarnaast wellicht een kansarme jongere onder hun arm moeten nemen of een alfabetiseringscursus op touw moeten zetten voor hun minder fortuinlijke medeburgers.

Als ouderwets republikeins opgevoede burger zou ik zeggen: voorkom toch die exit uit de middenklasse. Houd de collectieve voorzieningen op een zo hoog niveau dat ook de middenklasse burger er graag gebruik van maakt.

We hebben een onderklasse en we hebben een elite, daar valt niet aan te ontkomen; maar voor beide groepen geldt: houd ze alsjeblieft zo klein mogelijk. Zij gaan ons namelijk beslist niet redden.

---

¹ Vgl. Herman van Gunsteren, *A Theory of Citizenship. Organizing Plurality in Contemporary Democracies*, Westview Press, Boulder, 1998.

² Aristotle, *The Politics*, rev. edition, transl by T.A. Sinclair, Penguin Books 1981.

³ C. Vos, Tweedeling in zorg wel accepteren, in: *de Volkskrant*, 5-2-2008, p. 9.